

การประยุกต์ใช้หลักสัปติธรรม เพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการใน
จังหวัดอุบลราชธานี

SAPPURISADHAMMA TO STRENGTHEN THE LEADERSHIP OF THE SANGHA: A
CASE STUDY IN MUEANG DISTRICT, UBON RATCHATHANI.

พระครูจินดาสารานุกูล

Phra Khru Chindasaranukul

พระครูโกศลวิহারคุณ

Phra Khru Kosolviharakun

พระเสกสรรค ฐานยุตโต

Phra Seksan Tanayutto

พระมหาจักรเทพ จกกวโร

Phra Maha Chakkrathep Chakkavaro

ประยงค์ ศรีไชย

Prayong Sornchai

พระสฤทธิ์ สุมโน บุญใหญ่

Phra Sarit Sumano (Boonyai),

ศรีอรุณ คำโท

Sri-arun Khamtho

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email : dr.sek2522@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 7 ธันวาคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 7 มกราคม 2569

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 27 มกราคม 2569

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักสัปติธรรมและแนวทางการนำมาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอุบลราชธานี 2) วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การประยุกต์ใช้หลักสัปติธรรมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และ 3) เสนอแนวทางการพัฒนาการบริหาร กิจการคณะสงฆ์โดยการใช้หลักสัปติธรรมให้เกิดประสิทธิภาพและความยั่งยืน การวิจัยนี้เป็นการวิจัย เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาส พระภิกษุผู้ช่วยเจ้าอาวาส มัคคทายก ผู้นำชุมชน และผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนา รวม ทั้งสิ้น 39 รูป/คน ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี

ผลการวิจัยพบว่า

1. พระสังฆาธิการในจังหวัดอุบลราชธานีมีการนำหลักสี่ปฐุริสธรรมมาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะในด้าน ฉัมมัญญุตตา (รู้จักเหตุ) และ อตถัญญุตตา (รู้จักผล) ซึ่งสะท้อนผ่านการวางแผนงานและการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน ขณะที่หลัก กาลัญญุตตา (รู้จักเวลา) และ ปริสัญญุตตา (รู้จักชุมชน) ยังมีการนำมาใช้น้อย เนื่องจากข้อจำกัดด้านบุคลากรและภาระงานด้านเอกสาร

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักสี่ปฐุริสธรรม ได้แก่ การสนับสนุนจากเจ้าคณะระดับจังหวัด การอบรมเสริมสร้างศักยภาพทางธรรมวินัย และความร่วมมือของชุมชนศรัทธา ส่วนอุปสรรคสำคัญคือ ความไม่ต่อเนื่องของการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการและขาดงบประมาณสนับสนุน

3. แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมคือ การจัดหลักสูตรฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการว่าด้วย “สี่ปฐุริสธรรมกับการบริหารเชิงธรรมาภิบาลของคณะสงฆ์” การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างวัด และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารกิจการสงฆ์ เพื่อให้เกิดความโปร่งใส มีส่วนร่วม และยั่งยืน

คำสำคัญ: สี่ปฐุริสธรรม, การบริหารกิจการคณะสงฆ์, พระสังฆาธิการ, จังหวัดอุบลราชธานี

Abstract

The objectives of this research were: 1.To study the principles of Sappurisadhamma and their application in the administration of Sangha affairs by ecclesiastical administrators in Ubon Ratchathani Province; 2.To analyze the factors influencing the application of Sappurisadhamma in Sangha administration; and 3.To propose appropriate guidelines for developing the administration of Sangha affairs through the application of Sappurisadhamma to enhance efficiency and sustainability.This study employed a qualitative research methodology. Data were collected through in-depth interviews with 39 key informants, including ecclesiastical administrators, abbots, assistant abbots, temple committee members, community leaders, and Buddhist scholars in Ubon Ratchathani Province.

The research findings revealed that:

1.The ecclesiastical administrators in Ubon Ratchathani Province have applied the principles of Sappurisadhamma in their administrative practices to a certain extent, particularly Dhammannuta (knowing the cause) and Atthannuta (knowing the result), which were reflected in systematic planning and clear goal setting. However, Kalanāññuta (knowing the proper time) and Parisanāññuta (knowing the community) were less applied due to limitations in manpower and administrative workload.

2.Factors influencing the application of Sappurisadhamma included support from provincial ecclesiastical superiors, training programs on moral discipline, and cooperation from the faithful community. Major obstacles were the discontinuity in developing administrative competencies among ecclesiastical leaders and the lack of sufficient financial support.

3.The appropriate development guidelines include organizing practical training courses on “Sappurisadhamma and Good Governance in Sangha Administration,”

establishing inter-temple learning networks, and utilizing information technology in Sangha administration to promote transparency, participation, and sustainability.

Keywords: Sappurisdhamma, Sangha Administration, Ecclesiastical Administrator, Ubon Ratchathani Province

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการธำรงรักษาคุณธรรม จริยธรรม และวิถีชีวิตของประชาชนไทย โดยเฉพาะในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งประชาชนยังคงมีความศรัทธาและผูกพันกับพระธรรมคำสอนอย่างลึกซึ้ง สถาบันศาสนาจึงเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นกลไกสำคัญในการปลูกฝังค่านิยมแห่งความดีงาม ความเสียสละ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ พระสังฆาธิการในฐานะผู้นำคณะสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการกิจการทางศาสนาให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและสภาพสังคมร่วมสมัย เพื่อธำรงไว้ซึ่งความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในพื้นที่ สภาพสังคมปัจจุบันกำลังเผชิญความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ซึ่งส่งผลกระทบต่อโครงสร้างความเชื่อและวิถีชีวิตของประชาชน การลดลงของศรัทธาในหมู่เยาวชน ปัญหาการขาดบุคลากรทางศาสนา การขาดงบประมาณสนับสนุน และการขาดระบบบริหารที่มีประสิทธิภาพ เป็นปัจจัยที่ทำให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์บางส่วนยังไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้อย่างสมบูรณ์ พระสังฆาธิการจึงจำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพทางด้านภาวะผู้นำและทักษะการบริหารให้เท่าทันต่อสถานการณ์ โดยอาศัยหลักสัปปุริสธรรมซึ่งเป็นหลักธรรมแห่งการเป็นสัตบุรุษหรือคนดีโดยสมบูรณ์ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานอย่างมีเหตุผล โปร่งใส และเป็นธรรมหลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ คือ ธรรมัญญตา (รู้จักเหตุ) อตถัญญตา (รู้จักผล) อตตัญญตา (รู้จักตน) มัตตัญญตา (รู้จักประมาณ), กาลัญญตา (รู้จักเวลา) ปรีสัญญตา (รู้จักชุมชน) และปุคคลปโรปรัญญตา (รู้จักบุคคล) ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ช่วยกำหนดกรอบจริยธรรมและแนวทางการบริหารงานให้เกิดความสมดุลระหว่างปัญญา คุณธรรม และประโยชน์สุขของส่วนรวม

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานีมีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมและสังคมที่โดดเด่น เนื่องจากจังหวัดนี้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีวัดสำคัญหลายแห่ง เช่น วัดมหาวนาราม วัดสุปฏิหารามวรวิหาร และวัดหนองป่าพง ที่มีบทบาททั้งด้านการเผยแผ่ธรรมะ การปฏิบัติธรรม และการพัฒนาชุมชน การศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมของพระสังฆาธิการในพื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นสิ่งสำคัญในการทำความเข้าใจรูปแบบการบริหารที่ผสมผสานหลักธรรมเข้ากับการจัดการสมัยใหม่เมื่อพิจารณาในเชิงโครงสร้างแล้ว การบริหารคณะสงฆ์ไทยอยู่ภายใต้กรอบพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งกำหนดบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการไว้ชัดเจนทั้งในระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล การนำหลักสัปปุริสธรรมมาปรับใช้ในบริบทของพระราชบัญญัติและพระธรรมวินัยจึงถือเป็นการผสมผสานระหว่าง หลักธรรมและหลักการบริหาร ที่ช่วยให้การดำเนินงานของคณะสงฆ์มีความชอบธรรม โปร่งใส และมีส่วนร่วม

ดังนั้น งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดอุบลราชธานีได้นำหลักสัปปุริสธรรมมาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อย่างไร ปัจจัยใดที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือข้อจำกัดในการประยุกต์ใช้หลักธรรมดังกล่าว และควรมีแนวทางพัฒนาอย่างไรเพื่อให้การบริหารคณะสงฆ์บรรลุทั้งประสิทธิภาพและความยั่งยืน ซึ่งผลการศึกษาไม่เพียงมีคุณค่าทางวิชาการเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางเชิงนโยบายในการพัฒนาภาวะผู้นำทางศาสนาและเสริมสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนาในระดับพื้นที่อย่างมั่นคง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักสัจปุริสธรรมและแนวทางการนำมาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการใน จังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักสัจปุริสธรรมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยการนำหลักสัจปุริสธรรมให้เกิดประสิทธิภาพ และความยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสัจปุริสธรรมเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอุบลราชธานี โดยใช้การเก็บข้อมูลเชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่ เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงอย่างรอบด้านและสะท้อนบริบทจริงของการบริหารงานคณะสงฆ์ในแต่ละระดับ ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย คือ การวิจัยครั้งนี้เป็นผู้ที่มีส่วนโดยตรงกับการบริหารและการดำเนินงานของคณะสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานี จำนวนทั้งสิ้น 39 รูป/คน กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง เพื่อให้เป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์จริงในด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายออกเป็น 9 กลุ่ม ดังนี้

1)เจ้าอาวาส จำนวน 3 รูป ได้แก่ พระวชิรวิจิตรโกศล (สุตใจ นิสฺโสโก) วัดมหาวนาราม (พระอารามหลวงชั้นตรี) พระวิบูลธรรมภรณ์ (ชาย ชาคโร) วัดสุปฏิญนารามวรวิหาร และพระเทพวชิโรบล (สวัสดี ทสสนิโย) วัดใต้พระเจ้าใหญ่องค์ตื้อ

2)รองเจ้าอาวาสและพระผู้ช่วยเจ้าอาวาส จำนวน 3 รูป เช่น มัคทายกประจำวัด จำนวน 3 คน ผู้นำชุมชนและผู้นำท้องถิ่น จำนวน 6 คน (เช่น ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน)

3)พระสงฆ์ผู้ดำรงตำแหน่งคณะสงฆ์ระดับอำเภอและจังหวัด จำนวน 5 รูป ได้แก่ พระครูศรีพิพัฒน์คุณ วัดเรียบปะอ่าวใต้ พระครูโกศลวิหาคารคุณ วัดกลาง พระศรีวิสุทธิมุนี วัดปากน้ำ พระศรีรัตโนบล วัดวารินทราราม และพระพรหมวชิรญาณโสภณ วัดหนองป่าพง

4)พระนักเผยแผ่และพระนักพัฒนา จำนวน 3 รูป คือ ผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน 5 รูป/คน

5)มัคทายกและกรรมการวัดผู้ร่วมบริหารกิจการคณะสงฆ์ จำนวน 5 คน

6.)ประชาชนในชุมชนรอบวัด จำนวน 6 คน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้กำหนดขอบเขตเนื้อหาให้ครอบคลุมเฉพาะการศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า สัจปุริสธรรม ๗ ประการ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎกเพื่อเป็นแนวทาง โดยมุ่งเน้นการนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในบริบทของจังหวัดอุบลราชธานี

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Form) หมายถึง ใช้เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บข้อมูลจากพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาส พระภิกษุผู้ช่วยเจ้าอาวาส มัคทายก ผู้นำชุมชน และผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนา โดยเนื้อหาคำถามมุ่งศึกษาการนำหลักสัจปุริสธรรมมาใช้ในการบริหารงาน เช่น การวางแผน การตัดสินใจ การบริหารบุคคล การประสานงาน และการสร้างธรรมาภิ

บาลในคณะสงฆ์คำถามในแบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 ตอนหลัก ได้แก่ 1.ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ 2.การรับรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสัปปุริสธรรม และ3.การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์

3.2 แบบสังเกตการณ์ (Observation Record Form) หมายถึง ใช้เพื่อบันทึกพฤติกรรมและกระบวนการบริหารงานของพระสังฆาธิการในสถานการณ์จริง เช่น การประชุม การบริหารงานภายในวัด การเผยแผ่พระธรรม และการติดต่อประสานงานกับชุมชน เพื่อสะท้อนให้เห็นรูปแบบการใช้หลักสัปปุริสธรรมในทางปฏิบัติ

3.3 แบบตรวจสอบข้อมูล (Validation Form) หมายถึง ใช้ในการตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์หลายแหล่งมาเปรียบเทียบ (Triangulation) รวมถึงให้ผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนาและผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารคณะสงฆ์ตรวจสอบเนื้อหาและข้อสรุปเบื้องต้น

3.4 เครื่องบันทึกเสียงและบันทึกภาคสนาม (Audio Recorder and Field Notes) หมายถึง ใช้สำหรับบันทึกการสัมภาษณ์และจดบันทึกพฤติกรรม สภาพแวดล้อม และคำอธิบายประกอบ เพื่อช่วยให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความละเอียดและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ จากการสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในจังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. การใช้หลักสัปปุริสธรรมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ หมายถึง พระสังฆาธิการในจังหวัดอุบลราชธานีได้มีการนำหลักสัปปุริสธรรม ๗ ประการ มาปรับใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เช่น ด้านธัมมัญญา (รู้จักเหตุ) คือ ใช้ในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาและกำหนดแนวทางการบริหารที่เหมาะสม

อัตถัญญา (รู้จักผล) คือ ใช้ในการกำหนดเป้าหมายและผลลัพธ์ของงานให้ชัดเจน อัตตัญญา (รู้จักตน) คือ ช่วยให้การบริหารอยู่บนพื้นฐานของความถ่อมตนและมีสติรู้ตน มัตตัญญา (รู้จักประมาณ) คือ สะท้อนถึงการบริหารอย่างพอดี ไม่เกินขอบเขตหน้าที่ กาลัญญา (รู้จักเวลา) และปริสัญญญา (รู้จักชุมชน) ยังมีการประยุกต์ใช้น้อย เนื่องจากข้อจำกัดด้านเวลาและภาระงานของพระสังฆาธิการ ขณะที่หลัก ปุคคัลโปปรัญญา (รู้จักบุคคล) คือ ถูกนำมาใช้ในการบริหารบุคลากรและสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนศรัทธา

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรม ปัจจัยที่ส่งผลเชิงบวก ได้แก่ การสนับสนุนจากเจ้าคณะระดับจังหวัดและหน่วยงานคณะสงฆ์ การอบรมพัฒนาศักยภาพด้านธรรมวินัยและการบริหาร และการมีส่วนร่วมของชุมชนศรัทธาในกิจกรรมของวัด ส่วนอุปสรรคสำคัญคือ ความไม่ต่อเนื่องของการพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการขาดบุคลากรช่วยงานด้านเอกสารและการบริหาร และขาดงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมด้านพัฒนาคณะสงฆ์

3. แนวทางการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยใช้หลักสัปปุริสธรรมผลการวิเคราะห์เสนอ
แนวทางการพัฒนาดังนี้

3.1 จัดทำหลักสูตรอบรมเชิงปฏิบัติการ “สัปปุริสธรรมกับการบริหารเชิงธรรมาภิบาลของคณะ
สงฆ์” สำหรับพระสังฆาธิการในทุกระดับ

3.2 ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัดและคณะสงฆ์ในแต่ละอำเภอ เพื่อสร้างเครือข่าย
ผู้นำ

เชิงธรรม

3.3 พัฒนาและนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการวัด เช่น ระบบฐานข้อมูล
พระภิกษุ การจัดเก็บเอกสารออนไลน์ และการสื่อสารผ่านสื่อดิจิทัล

3.4 สร้างระบบติดตามและประเมินผลการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โดยยึดหลักสัปปุริสธรรมเป็น
ตัวชี้วัดทางคุณธรรม

๔. ผลเชิงคุณภาพจากการประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรม คือ การนำหลักสัปปุริสธรรมมาใช้ในการ
บริหารกิจการคณะสงฆ์ ส่งผลให้เกิด เช่น การบริหารงานที่โปร่งใสมีเหตุผลและมีส่วนร่วม พระภิกษุ
สามเณรเกิดความศรัทธาและแรงจูงใจในการร่วมพัฒนาองค์กร ชุมชนเกิดความไว้วางใจและเข้ามามีส่วน
ร่วมในกิจกรรมของวัดมากขึ้น และภาพลักษณ์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานีดีขึ้น และสอดคล้อง
กับแนวทางธรรมาภิบาลเชิงพุทธ

อภิปรายผล

1. การนำหลักสัปปุริสธรรมมาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ผลการวิจัยพบว่า พระสังฆา
ธิการส่วนใหญ่ได้ประยุกต์ใช้หลัก ธัมมัญญุตตา และ อัตถัญญุตตา อย่างเด่นชัด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ
(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) 2555) ที่อธิบายว่าผู้นำที่ดีในทางพุทธศาสนาต้องมีความรู้จักเหตุ
และผล สามารถตัดสินใจโดยอิงธรรม มีใจตามอารมณ์หรืออำนาจนิยม กล่าวได้ว่าการบริหารที่ตั้งอยู่บน
เหตุและผลเช่นนี้ ทำให้พระสังฆาธิการมีหลักคิดที่มั่นคงในการตัดสินใจและกำหนดทิศทางการทำงานใน
ทำนองเดียวกัน การนำหลัก มัตตัญญุตตา (รู้จักประมาณ) มาใช้ในการบริหาร สอดคล้องกับแนวคิดการ
บริหารเชิงพอเพียงของ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) ที่มุ่งเน้นความ
พอดีและสมดุล ซึ่งทำให้การบริหารงานคณะสงฆ์ไม่เอนเอียงไปด้านใดด้านหนึ่ง และสามารถรักษาความ
เป็นกลางทางศาสนาได้อย่างเหมาะสม ตามหลักกาลัญญุตตาและปริสัญญุตตาซึ่งเกี่ยวข้องกับการรู้เวลา
และการรู้ชุมชนยังได้รับการประยุกต์ใช้น้อยเนื่องจากภาระงานของพระสังฆาธิการมีมากและขาด
บุคลากรช่วยสนับสนุนด้านข้อมูลและเทคโนโลยี ส่งผลให้การบริหารในบางวัดยังไม่สามารถเชื่อมโยงกับ
บริบทของชุมชนได้อย่างเต็มที่

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรม หมายถึง การสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชา
ระดับคณะสงฆ์และความร่วมมือของชุมชนศรัทธาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การนำหลักธรรมมาปฏิบัติ
เป็นไปได้อย่างจริง ซึ่งสอดคล้องกับงานของ (เจริญศักดิ์ วงศ์ใหญ่ 2565) ที่ระบุว่าการพัฒนาผู้นำชุมชนตาม
หลักธรรมาภิบาลต้องอาศัยเครือข่ายความร่วมมือและการส่งเสริมจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง การบริหาร
คณะสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานีจึงสะท้อนรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมเชิงพุทธ (Buddhist
Participatory Management) ที่ผสมผสานระหว่างธรรมาภิบาลและความเมตตาในเชิงจิตวิญญาณ
อุปสรรคที่พบ เช่น ขาดงบประมาณและความต่อเนื่องในการพัฒนาศักยภาพของพระสังฆาธิการ แสดงถึง

ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่สอดคล้องกับผลการวิจัยของ (ภาณุพงศ์ ธนโชติ 2564) ซึ่งชี้ว่าการขับเคลื่อนองค์กรทางศาสนาในระดับท้องถิ่นยังขาดกลไกสนับสนุนอย่างเป็นระบบ

3. แนวทางการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยใช้หลักสี่ปฐพีธรรม ผลการวิจัยเสนอแนวทางที่เน้นการฝึกอบรมและสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในคณะสงฆ์ ซึ่งสัมพันธ์กับแนวคิด *Buddhist Leadership Development Model* ของ วศิน อินทสระ (2563) ที่เสนอว่าผู้นำทางศาสนาควรได้รับการพัฒนาใน 3 มิติ ได้แก่ 1. มิติคุณธรรม (Moral Dimension), 2. มิติปัญญา (Intellectual Dimension), และ 3. มิติการบริการเพื่อสังคม (Service Dimension) แนวทางดังกล่าวจะช่วยให้พระสงฆ์พัฒนาศักยภาพทั้งทางธรรมและทางโลก ควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการบริหาร เช่น ระบบฐานข้อมูลวัด การสื่อสารออนไลน์ และการจัดการเอกสารดิจิทัล ซึ่งสอดคล้องกับแนวนโยบายของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติที่มุ่งส่งเสริม “วัดต้นแบบดิจิทัล”

4. การประยุกต์ใช้หลักสี่ปฐพีธรรมในมิติของธรรมาภิบาล ผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดของ (กมลพร กัลยาณมิตร และคณะ 2568) ที่เสนอว่าการนำหลักธรรมาภิบาลมาบูรณาการกับหลักสี่ปฐพีธรรมจะช่วยสร้าง “องค์กรทางศาสนาที่มีคุณธรรม โปร่งใส และเป็นที่ยอมรับของสังคม” กล่าวได้ว่าการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยอิงหลักสี่ปฐพีธรรม เป็นการสร้าง “ธรรมาภิบาลเชิงพุทธ” (Buddhist Governance) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการธำรงไว้ซึ่งศรัทธา ความร่วมมือ และสันติสุขในชุมชน

สรุปการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาหลักสี่ปฐพีธรรมและแนวทางการนำมาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานี (2) วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักสี่ปฐพีธรรมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และ (3) เสนอแนวทางการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยใช้หลักสี่ปฐพีธรรมให้เกิดประสิทธิภาพและความยั่งยืน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. การนำหลักสี่ปฐพีธรรมมาใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ หมายถึง พระสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานีส่วนใหญ่มีความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของหลัก สี่ปฐพีธรรม ๗ ประการ และได้ประยุกต์ใช้ในกระบวนการบริหารงานโดยเฉพาะด้านธัมมัญญดา (รู้จักเหตุ) และ อัตถัญญดา (รู้จักผล) ที่ปรากฏชัดในการวางแผนกำหนดเป้าหมายและประเมินผลการดำเนินงานของคณะสงฆ์ทำให้เกิดระบบการบริหารที่มีเหตุผล โปร่งใส และยึดธรรมเป็นหลักส่วนหลักอัตถัญญดาและ มัตถัญญดา ช่วยให้พระสงฆ์รู้จักตน รู้จักประมาณ มีความพอดีในการบริหารจัดการ ไม่ล้ำเส้นหน้าที่และสามารถประสานงานได้อย่าง

เหมาะสม ขณะที่หลัก กาลัญญดา (รู้จักเวลา) และ ปริสัญญดา (รู้จักชุมชน) ยังมีการนำมาใช้น้อย เนื่องจากภาระงานและข้อจำกัดด้านทรัพยากรบุคคล

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการประยุกต์ใช้หลักสี่ปฐพีธรรมปัจจัยเกื้อหนุนที่สำคัญ ได้แก่ การสนับสนุนจากเจ้าคณะระดับจังหวัดและอำเภอ การอบรมและพัฒนาศักยภาพด้านธรรมวินัยและการบริหาร ความร่วมมือจากชุมชนและศรัทธาญาติโยมในทางกลับกัน อุปสรรคที่พบได้แก่ ความไม่ต่อเนื่องในการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ ขาดงบประมาณสนับสนุน และขาดบุคลากรช่วยงานด้านเทคนิคและเอกสารซึ่งส่งผลให้การขับเคลื่อนการบริหารตามหลักธรรมยังไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างเต็มศักยภาพ

3. แนวทางการพัฒนาการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยใช้หลักสี่ปฐพีธรรม ผลการวิจัยเสนอแนวทางการพัฒนา ดังนี้

3.1 จัดทำหลักสูตรอบรมสัมปัฐิธรรมกับการบริหารเชิงธรรมาภิบาลของคณะสงฆ์ เพื่อยกระดับความรู้และจิตสำนึกทางธรรมของพระสงฆ์

3.2 ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างวัด เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และแนวทางการบริหารที่ดี

3.3 ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในงานบริหาร เช่น ระบบฐานข้อมูลวัด การจัดการเอกสารออนไลน์ และการเผยแพร่ข้อมูลต่อสาธารณะ เพื่อความโปร่งใสและตรวจสอบได้

3.4 พัฒนากลไกติดตามและประเมินผลการบริหารเชิงคุณธรรม โดยใช้หลักสัมปัฐิธรรมเป็นตัวชี้วัดทางจริยธรรมของผู้นำทางศาสนา

4. ผลลัพธ์และคุณค่าของการวิจัย การประยุกต์ใช้หลักสัมปัฐิธรรมในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ส่งผลให้เกิด เช่น การบริหารงานที่มีเหตุผลโปร่งใสและเป็นธรรม การเสริมสร้างความศรัทธาและความสามัคคีภายในคณะสงฆ์ การยกระดับภาพลักษณ์ของคณะสงฆ์ต่อสังคมในฐานองค์กรแห่งคุณธรรม และการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนอย่างยั่งยืน หลักสัมปัฐิธรรมเป็นฐานรากของธรรมาภิบาลเชิงพุทธที่ส่งเสริมให้พระสงฆ์มีภาวะผู้นำทางจิตวิญญาณและความสามารถทางการบริหารควบคู่กันอย่างสมดุล

สรุปโดยภาพรวม

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานีที่อิงหลักสัมปัฐิธรรม ทำให้เกิดรูปแบบการบริหารที่เน้นคุณธรรม ความพอดี และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ผลการวิจัยยืนยันว่าการบริหารด้วยธรรมะไม่เพียงเป็นอุดมคติ แต่ยังเป็น “กลไกเชิงปฏิบัติ” ที่สร้างความโปร่งใส ความศรัทธา และความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

ส่งเสริมการอบรมพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ คือ ควรมีการจัดหลักสูตรอบรมเชิงปฏิบัติการอย่างสม่ำเสมอเกี่ยวกับ “การบริหารเชิงพุทธ” และ “ธรรมาภิบาลทางศาสนา” โดยบูรณาการหลักสัมปัฐิธรรมเข้ากับทักษะการบริหารยุคใหม่ เพื่อให้พระสงฆ์มีความรู้คู่คุณธรรม

พัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ของคณะสงฆ์ในระดับพื้นที่ หมายถึง จัดตั้งศูนย์เรียนรู้การบริหารตามหลักสัมปัฐิธรรม ภายในจังหวัดเพื่อเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ การศึกษาดูงาน และการวิจัยเชิงปฏิบัติระหว่างวัด

เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหาร หมายถึง พัฒนาเครื่องมือดิจิทัล เช่น ระบบฐานข้อมูลคณะสงฆ์ออนไลน์ ระบบติดตามงาน และระบบประเมินผล เพื่อช่วยลดภาระด้านเอกสารและเพิ่มความโปร่งใสในการทำงาน

เสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งคุณธรรม หมายถึง คณะสงฆ์ควรกำหนดแนวปฏิบัติทางจริยธรรมและมาตรฐานความประพฤติของพระสงฆ์ให้ชัดเจน โดยยึดหลักสัมปัฐิธรรมเป็นแกนกลางของการพัฒนาองค์กร เพื่อให้เกิดแบบอย่างที่ดีแก่พระภิกษุสามเณรและญาติโยม

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการวิเคราะห์เชิงระบบ พบว่าการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในปัจจุบันยังขาดการบูรณาการเชิงนโยบายระหว่างส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ดังนั้น ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางเชิงนโยบายเพื่อยกระดับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ดังนี้

ด้านนโยบายการบริหารคณะสงฆ์

- 1) มหาเถรสมาคม ควรกำหนดนโยบายกลางในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการทั่วประเทศ โดยใช้หลักสัปติธรรมเป็นกรอบแนวคิดหลัก
- 2) คณะกรรมการธรรมาภิบาลคณะสงฆ์ เพื่อทำหน้าที่ส่งเสริม ตรวจสอบ และประเมินผลการบริหารตามหลักธรรมและกฎหมายคณะสงฆ์

ด้านนโยบายการศึกษาและการพัฒนาบุคลากร

- 1) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พศ.) ควรบรรจุเนื้อหาเรื่อง “สัปติธรรมกับการบริหารเชิงธรรมาภิบาล” ไว้ในหลักสูตรอบรมพระสังฆาธิการทุกระดับ
- 2) ส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาพระพุทธศาสนา เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จัดทำหลักสูตรอบรมระยะสั้นด้านการบริหารคณะสงฆ์เชิงพุทธโดยเฉพาะ

ด้านนโยบายการมีส่วนร่วมของชุมชน

- 1) สนับสนุนให้เกิดโครงการวัดกับชุมชนร่วมพัฒนา โดยวัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ และการบ่มเพาะคุณธรรมของประชาชนในพื้นที่
- 2) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรท้องถิ่นในการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมติดตามกิจการทางศาสนา เพื่อให้เกิดความโปร่งใสและสอดคล้องกับแนวทางธรรมาภิบาลเชิงพุทธ

ด้านนโยบายการใช้เทคโนโลยี

- 1) พัฒนาระบบ Sangha Smart Management เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลการบริหารงานคณะสงฆ์ระหว่างวัด จังหวัด และส่วนกลาง
- 2) สนับสนุนงบประมาณและอบรมพระสังฆาธิการให้ใช้เทคโนโลยีในการบริหาร เช่น ระบบฐานข้อมูลวัด ระบบวัดดิจิทัล (Smart Temple) เพื่อเพิ่มความรวดเร็ว โปร่งใส และตรวจสอบได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสัปติธรรมในระดับอื่น เช่น การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม หรือองค์กรพระธรรมทูต เพื่อเปรียบเทียบรูปแบบการนำหลักธรรมไปใช้ในบริบทที่ต่างกัน
- 2) ควรขยายพื้นที่วิจัยไปยังหลายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อเปรียบเทียบแนวทางการบริหารของพระสังฆาธิการในแต่ละพื้นที่
- 3) ควรพัฒนา “แบบวัดระดับการบริหารตามหลักสัปติธรรม” เพื่อใช้เป็นเครื่องมือประเมินภาวะผู้นำทางธรรมและการบริหารของพระสังฆาธิการในระดับประเทศ

บรรณานุกรม

กมลพร กัลยาณมิตร, บังอร เบ็ญจาธิกุล, และ เรวดี มาลัยศรี.. (2568) การประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลองครักษ์ อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก. วารสารทบทวนชัยภูมิ, เจริญศักดิ์ วงศ์ใหญ่. (2565). การพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนตามหลักธรรมาภิบาล. วารสารวิชาการการ จัดการ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2555). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระมหาสมจิตร ธมมวโร. (2564). *หลักสัจปุริสธรรมกับการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธ*. วารสาร
สันติศึกษา,

ภาณุพงศ์ ธนโชติ. (2564). การพัฒนากลไกการบริหารงานพระพุทธศาสนาในระดับท้องถิ่น. วารสารพุทธ
ศาสตร์ศึกษา

มหาเถรสมาคม. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2561. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนา
แห่งชาติ.(2561).

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2563). *แนวทางการพัฒนาการบริหารงานคณะสงฆ์ตามหลัก
ธรรมาภิบาลเชิงพุทธ*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์.

วศิน อินทสระ. (2563). *ผู้นำเชิงพุทธ: หลักธรรมและการประยุกต์ใช้*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2566). *รายงานสถานการณ์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย*.

กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2567). *ยุทธศาสตร์ชาติด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม
(พ.ศ. 2566–2580)*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม.

สุพจน์ กลิ่นสุคนธ์. (2562). *หลักการบริหารงานเชิงพุทธ*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
วิทยาลัย.